SILKWAY SOCIAL SCIENCE JOURNAL (SSS JOURNAL)
ULUSLARARASI, AÇIK ERİŞİMLİ, HAKEMLİ, İNDEKSLİ, E-DERGİ YAYINI, ISSN: 3062-4207

Türkçe ve Hollandaca Deyim ve Atasözlerinde Aile, Geçim ve Yaşam Temalarının Karşılaştırmalı Analizi

A Comparative Analysis of Family, Livelihood and Life Themes in Turkish and Dutch Idioms and Proverbs

Makalenin Türü
ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Makalenin Alanı
DİL BİLİMİ
LINGUISTICS

Fatih Çakmakçı [1]
Elif Derya Özdemir [2]

ÖZET

Türkçe ile Hollandaca arasındaki frazeolojik ilişkileri sistematik biçimde inceleyen bir çalışmanın literatürde bulunmaması, bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu makale, söz konusu boşluğu gidermek amacıyla Türkçe ve Hollandacada aile, geçim ve yaşam temalarına ait deyim ve atasözlerinin karşılaştırmalı frazeolojik analizini sunmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ve doküman analizi tekniği çerçevesinde yürütülen çalışmada, her iki dilden amaçlı örnekleme yoluyla seçilen toplam yüz deyim ve atasözü; anlam, yapı, metafor kullanımı ve kültürel bağlam boyutlarıyla incelenmiştir. Bulgular, kavramsal metafor teorisi (Lakoff ve Johnson, 1980) ve kültürel boyutlar çerçevesi (Hofstede, 2010) temelinde yorumlanmıştır. Analizler, Türkçe ve Hollandacanın farklı dil ailelerine mensup olmalarına karşın söz konusu temalarda toplamda %72 oranında tam ya da yakın benzerlik sergilediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, iki dilin bu temaları anlatırken başvurduğu benzetmeler ve semboller arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Türkçe ifadelerde tarım, bozkır kültürü ve İslami ahlak temelli imgeler öne çıkarken, Hollandaca ifadelerde denizcilik, ticaret ve Protestan çalışma ahlakına dayalı imgeler belirleyici olmaktadır. Bu bulgular, dil-kültür ilişkisinin teorik yansımalarını somut verilerle desteklemekte; Türkçe-Hollandaca karşılaştırmalı frazeoloji literatürüne özgün bir katkı sunmakta ve bu alanda yürütülecek ileri araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deyim ve atasözü, Karşılaştırmalı dilbilim, Türkçe atasözleri, Hollandaca atasözleri, Dil ve kültür ilişkisi, Kültürel metafor.

ABSTRACT

The absence of a systematic study examining the phraseological relationship between Turkish and Dutch constitutes the starting point of this research. This article presents a comparative phraseological analysis of idioms and proverbs on the themes of family, livelihood, and life in Turkish and Dutch, aiming to address this gap. Conducted within the framework of qualitative research methodology and document analysis technique, the study examines one hundred idioms and proverbs selected through purposive sampling from both languages, analysing them across the dimensions of meaning, structure, metaphorical usage, and cultural context. The findings are interpreted through conceptual metaphor theory (Lakoff & Johnson, 1980) and the cultural dimensions framework (Hofstede, 2010). The analyses reveal that despite belonging to different language families, Turkish and Dutch display semantic similarity of seventy-two percent in the themes under investigation. At the same time, a marked divergence is observed in the comparisons and symbols the two languages draw on when expressing these themes. In Turkish expressions, images rooted in agriculture, steppe culture, and Islamic moral tradition predominate, whereas in Dutch expressions, images relating to seafaring, commerce, and Protestant work ethic are more prominent. These findings lend empirical support to the theoretical framework of the language-culture relationship, contribute an original perspective to the comparative phraseology literature on Turkish and Dutch, and provide a foundation for future research in this field.

Keywords: Idioms and proverbs, Comparative linguistics, Turkish proverbs, Dutch proverbs, Language-culture relationship, Cultural metaphor.

Makaleye Atıf Bilgisi

Çakmakçı, F. ve Özdemir, E. D. (2026). Türkçe ve Hollandaca Deyim ve Atasözlerinde Aile, Geçim ve Yaşam Temalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Silkway Social Science Journal (SSS Journal)*, 2(3), 1-7. https://doi.org/10.5281/zenodo.21196954

Gönderim: 01 Haziran 2026
Kabul: 04 Temmuz 2026

DOI:10.5281/zenodo.21196954
https://silkwayjournal.com
info@silkwayjournal.com

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, International Burch University, Eğitim ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Saraybosna, Bosna-Hersek, fatih.cakmakci@stu.ibu.edu.ba, ORCID: 0009-0001-6100-5038

[2] Asistan Profesör Dr., SDU University, Filoloji Fakültesi, Kaskelen, Kazakistan. elif.ozdemir@sdu.edu.kz, ORCID: 0009-0006-9397-9087

GİRİŞ

Bir toplumun dünyayı nasıl anlamlandırdığı, hangi değerleri benimsediği ve deneyimlerini nasıl aktardığı; pek çok kültürel kanal aracılığıyla incelenebilir. Bu kanallar arasında atasözleri ve deyimler özel bir konuma sahiptir. Bu ifadeler, yüzlerce yıllık toplumsal deneyimin dil içinde kristalleşmiş biçimleridir. Aksoy'un (1988) deyişiyle bunlar, halkın yüzyıllar boyunca yaşadıklarından süzerek kalıba döktüğü bilgelik özetleridir. Teknik bir çerçeveden bakıldığında frazeoloji literatürü, bu yapıları salt bir iletişim aracı olarak değil, kültürel belleğin dil içindeki taşıyıcıları olarak tanımlamaktadır (Burger, 2010). Söz konusu yapılar, bir toplumun tarihsel deneyimlerini, ahlaki önceliklerini ve varoluşsal kaygılarını örtük biçimde kodlar ve kuşaklar arasında aktarır.

Bu çalışmanın odağında iki dil yer almaktadır: Türkçe ve Hollandaca. Bu iki dilin seçilmesi rastlantısal değildir. Türkçe, Ural-Altay dil ailesinin eklemeli yapısını taşırken Hollandaca, Hint-Avrupa ailesinin Batı Cermen koluna özgü çekimli bir yapıya sahiptir. Söz dizimi, ses sistemi ve morfoloji bu iki dil arasındaki yapısal farklılıklardır. Bu denli farklı iki dilin, aile, geçim ve yaşam gibi temel insani meselelerde nasıl bir anlam evreni kurduğunu karşılaştırmak; hem kuramsal hem uygulamalı dilbilim açısından verimli sorular doğurmaktadır. Öte yandan Türkiye ile Hollanda arasındaki uzun soluklu toplumsal temas, 1960'larda başlayan işgücü göçüyle şekillenen bu ilişki, araştırmaya ayrıca bir sosyolojik bağlam kazandırmaktadır.

Karşılaştırmalı frazeoloji alanındaki önceki çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların ağırlıklı olarak Türkçe-Almanca, Türkçe-Arapça ve Türkçe-İngilizce ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Türkçe ile Hollandaca arasındaki frazeolojik ilişkileri doğrudan inceleyen sistematik bir çalışmaya ise literatürde neredeyse rastlanmamaktadır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu kapatmaya yönelik ilk girişimlerden birini temsil etmektedir.

Makalenin birincil amacı, Türkçe ve Hollandacadaki aile, geçim ve yaşam temalı deyim ve atasözlerini anlam, yapı ve kültürel imgelem boyutlarında hangi noktalarda örtüştüğünü, nerelerde farklılaştığını ortaya koymaktır. Bulgular Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor teorisi ve Hofstede'nin (2010) kültürel boyutlar çerçevesiyle yorumlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Frazeoloji: Tanım ve Kapsam

Frazeoloji, bir dilin kalıplaşmış ifade birimlerini, atasözlerini, deyimleri ve benzeri yapıları inceleyen dilbilim dalıdır. Fleischer'in (1997) çalışmasında ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, bir ifade biriminin frazeolojik nitelik taşıyabilmesi için başlıca üç koşulu sağlaması gerekmektedir: sözdizimsel kalıplılık, anlamsal özgünlük ve toplumsal benimsenmişlik. Mel'čuk (2020) bu özellikler arasında anlamsal özgünlüğü, yani ifadenin bütünsel anlamının parçaların toplamından bağımsız olmasını, en belirleyici ölçüt olarak vurgular.

Atasözlerinin frazeoloji içindeki yeri uzun tartışmalara konu olmuştur. Taylor'ın (1931) öncü çalışmasından bu yana atasözleri; yalnızca geleneksel bir öğüt birimi olarak değil, toplumun dünyayı kavrayış biçiminin özlü bir özeti olarak da incelenmektedir. Mieder'e (2004) göre atasözlerinin en ayırt edici niteliği, geniş bir toplumsal uzlaşıya dayanmaları ve içinde bulundukları toplulukta anında tanınabilir olmalarıdır. Çobanoğlu (2004) ise bu çerçeveyi Türk kültürü özelinde genişleterek atasözlerini, kolektif deneyimin sözel kaydı olarak tanımlamıştır.

2.2. Dil-Kültür İlişkisi ve Kavramsal Metafor Teorisi

Dil ile kültür arasındaki ilişki, dilbilim ve kültür araştırmalarının en uzun soluklu tartışma gündemlerinden birini oluşturmaktadır. Sapir-Whorf Hipotezi olarak da bilinen dilsel görelilik tezi, bireyin içinde büyüdüğü dilin dünyayı algılama ve yorumlama biçimini şekillendirdiğini öne sürer. Bu hipotez güçlü ve zayıf versiyonlarıyla çeşitli eleştirilere maruz kalmış olsa da dilin kültürel deneyimini hem yansıttığı hem de biçimlendirdiği temel kabulü geniş ölçüde paylaşılmaktadır (Dobrovol'skij ve Piirainen, 2005).

Lakoff ve Johnson (1980), bu ilişkiyi kavramsal metafor teorisi aracılığıyla sağlam bir dilbilimsel zemine oturtmuşlardır. Bu teoriye göre insanlar, zaman, sevgi, zorluk, başarı gibi soyut kavramları somut nesneler ve bedensel deneyimler üzerinden anlamlandırır. Bu metaforlar keyfi seçimler değildir; toplumun tarihsel deneyimleri, coğrafi koşulları ve ekonomik pratikleriyle şekillenir. Bir dilin kullandığı metafor seçimleri böylece o dilin konuşurlarının kolektif belleğinin bir haritasına dönüşür.

Hofstede'nin (2010) kültürel boyutlar teorisi ise diller arası karşılaştırmalara sosyolojik bir perspektif kazandırmaktadır. Bireycilik-kolektivizm ve belirsizlikten kaçınma gibi boyutlar; Türk ve Hollanda toplumlarının atasözlerine yansıyan zıt yönelimlerini anlamlandırmak açısından analitik bir araç işlevi görmektedir. Hofstede'nin ölçeğinde Türkiye yüksek kolektivizm ve yüksek güç mesafesiyle belirirken, Hollanda yüksek bireycilik ve görece düşük güç mesafesiyle konumlanmaktadır.

2.3. Türk ve Hollanda Frazeoloji Gelenekleri

Türk frazeoloji geleneği, güçlü bir sözlü kültür zemininde filizlenmiştir. Göçebe yaşamın pratik deneyimleri, İslami ahlak anlayışı ve Anadolu'nun tarım eksenli yerleşik kültürü, Türkçe atasözlerini besleyen başlıca kaynaklardır. Aksoy'un (1988) kapsamlı derlemesi bu geleneğin en sistematik belgelenmesiyken, Eyüboğlu (1973) atasözü ve deyimlerin Türk edebiyat tarihiyle derin bağını ortaya koymuştur.

Hollanda frazeoloji geleneği ise farklı bir toplumsal-tarihsel zeminde şekillenmiştir. Stoett'in (1923) otorite sözlüğü, Hollandaca atasözlerindeki gerçekçilik ve pragmatizm eğilimini belgelemektedir. Denizcilik, ticaret ve Protestan çalışma ahlakı, Hollandaca kalıplaşmış ifadelerin başlıca imgeleme havuzunu oluşturmaktadır. Van Dale Lexicografie'nin (2022) kapsamlı spreekwoordenboek serisi bu geleneğin çağdaş derlemesidir. Temmerman (2016) ise Hollandaca deyimlerin sözdizimsel düzenliliğini incelediği çalışmasında bu kalıplaşmanın kültürel alışkanlıklarla olan derin bağını ortaya koymuştur.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, nitel araştırma paradigması çerçevesinde doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Doküman analizi, araştırma problemine ilişkin yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesini kapsayan bir veri toplama ve analiz tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yöntemin tercih edilmesi araştırmanın doğasından kaynaklanmaktadır: Atasözleri ve deyimler yazılı ve dijital kanallar aracılığıyla ulaşılabilir yapılar olup otorite kaynaklardan sistematik tarama yapılması, birincil saha verisine başvurmaktan metodolojik açıdan daha uygun görülmüştür. Analiz sürecinde karşılaştırmalı çözümleme yaklaşımı belirleyici rol oynamıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Türkçe veriler Ömer Asım Aksoy'un (1988) iki ciltlik Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ile Metin Yurtbaşı'nın (t.y.) Sınıflandırılmış Türk Atasözleri derlemesinden elde edilmiştir. Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi veri tabanı (sozluk.gov.tr) ek kaynak olarak kullanılmıştır. Hollandaca veriler ise Van Dale Lexicografie'nin (2020) Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal adlı otorite sözlüğü ile Van Dale Spreekwoordenboek (2022) serisinden toplanmıştır. Bu kaynakların tercih edilmesindeki temel gerekçe, yalnızca çağdaş kullanımı değil tarihsel bağlamları da belgelemeleridir; bu özellik kültürel yorum katmanını güçlendirmektedir.

3.3. Örneklem Seçimi

Araştırmanın evreni her iki dilde ortak kullanılan tüm deyim ve atasözlerinden oluşmakla birlikte, çalışma kapsamı aile, geçim ve yaşam temaları ile sınırlandırılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemiyle ilk aşamada her iki dilden yaklaşık beş yüz frazem belirlenmiştir. Bu havuzdan kültürel temsiliyeti yüksek, anlamsal ve yapısal olarak karşılaştırılabilir nitelikte yüz frazem seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacının araştırma sorusu açısından en zengin bilgiyi sunabilecek veri birimlerini bilinçli bir kararla seçtiği örnekleme stratejisidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Seçim sürecinde her iki dilde de aktif ve yaygın kullanım, tematik özgünlük ve kültürel karşılaştırmaya elverişlilik olmak üzere üç temel kriter gözetilmiştir. Seçilen frazemlerin 28'i aile, 33'ü geçim ve 39'u yaşam teması altında incelenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler üç aşamalı bir süreç izlenerek çözümlenmiştir. İlk aşamada frazemler anlam örtüşmesi bakımından sınıflandırılmıştır: tam benzerlik (yüzde seksenin üzerinde örtüşme), yakın benzerlik (yüzde elli ile seksen arası) ve kavramsal benzerlik (temel mesajın ortaklığına karşın imgelemin belirgin biçimde farklılaştığı durumlar). İkinci aşamada her frazemin temel metaforu tespit edilerek imgelemin kültürel kaynak alanı, tarım, denizcilik, din, ticaret vb., belirlenmiştir. Üçüncü aşamada ise toplumların baskın değer yönelimleri gözetilerek kültürel yorumlama gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Genel Dağılım

Yüz frazemin analizi sonucunda elde edilen benzerlik dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: 48 frazem tam benzerlik, 24 frazem yakın benzerlik ve 28 frazem kavramsal (uzak) benzerlik kategorisinde değerlendirilmiştir. Tam ve yakın benzerlik kategorilerinin toplamda %72'ye ulaşmaktadır. Bu oran, iki dil arasındaki anlamsal örtüşmenin yüksek olduğunu ve rastlantısal olmadığını ortaya koymaktadır. Tema bazında değerlendirildiğinde yaşam temalı frazemlerde tam benzerlik oranı en yüksek düzeyde seyretmektedir. Geçim temalı frazemlerde kavramsal benzerlik

daha sık karşılaşılan bir durumdur; ekonomik pratiklerin kültüre özgülüğü bu sonucu anlaşılır kılmaktadır. Aile temalı frazemlerde ise üç kategori görece dengeli bir dağılım sergilemektedir.

4.2. Tam Benzerlik: Evrensel İnsan Deneyimi

Her iki dilde birebir anlam örtüşmesi sergileyen frazemlerin önemli bir kısmı, kültürel ve coğrafi sınırları aşan evrensel insani deneyimlere işaret etmektedir. Analiz sonucunda öne çıkan örnekler şunlardır:

- Armut dalının dibine düşer / De appel valt niet ver van de boom
- Aşkın gözü kördür / Liefde is blind
- El için kuyu kazan, evvela kendi düşer / Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in
- Ateş olmayan yerden duman çıkmaz / Waar rook is, is vuur
- Ne ekersen onu biçersin / Wat je zaait, zul je oogsten
- Söz gümüşse sükut altındır / Spreken is zilver, maar zwijgen is goud

Bu örneklerde dikkat çekici olan, yalnızca anlamın değil seçilen imgelemin de büyük ölçüde örtüşmesidir. Aşk ile körlük arasındaki bağ antik Yunan mitolojisinden beslenirken mahsul ekip biçme metaforu tarım kökenli toplumların ortak deneyimini yansıtmaktadır. Söz ile sessizliği değerli madenlerle ölçen frazem ise ticaret tarihinin iki dilin söz varlığında bıraktığı kalıcı ize işaret etmektedir. Lakoff ve Johnson'ın (1980) kavramsal metafor teorisi çerçevesinden bakıldığında bu frazemlerdeki imgeler, doğrudan fiziksel ya da pratik deneyimlerden türediği için kültürel sınırları aşmaktadır.

4.3. Yakın Benzerlik: Ortak Mesaj, Farklı İmge

Yakın benzerlik kategorisindeki frazemlerin en ilgi çekici özelliği, iletmek istedikleri mesajın tutarlı kalmasına karşın bu mesajı somutlaştıran imgelemin iki kültürün özgün arka planından beslenmesidir:

Ev alma komşu al / Beter een goede buur dan een verre vriend: Türkçede ev seçimi ve komşuluk pratik bir tavsiye biçiminde verilirken, Hollandacada benzer değerlendirme yakındaki komşuyu uzaktaki bir dosta kıyaslayan ilişkisel bir mantıkla kurulur.

Dert paylaşılınca azalır / Gedeelde smart is halve smart: İki ifade de acının paylaşım yoluyla hafiflediğini dile getirir. Türkçe ifadede daha betimleyici bir anlatım tercih edilirken Hollandacada acının matematiksel olarak ikiye bölündüğü bir formülasyon kullanılır.

Bu örnekler, Dobrovol'skij ve Piirainen'in (2005) karşılaştırmalı frazeoloji çalışmalarında işaret ettiği kültürel filtreleme olgusunu somutlaştırmaktadır: Evrensel bir mesaj, her toplumun kendine özgü imgelem havuzundan süzülerek dile kavuşur.

4.4. Kavramsal Benzerlik: Kültürel Özgünlük

Kavramsal benzerlik kategorisinde yer alan frazemlerde iletilen mesaj bakımından uyuşma gözlemlenmekle birlikte, imgelem seçimi iki kültürün tarihsel deneyimlerinin izlerini açıkça taşımaktadır. Bu kategorideki en belirgin örüntü, Türkçe ile Hollandaca arasındaki imgelem kaynak alanlarının sistematik farklılığıdır. Bu durum, dil ve kültür arasındaki karşılıklı etkileşimin açık bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Türkçe frazemlerde öne çıkan imgelem havuzları şunlardır: tarım ve hayvancılık (Boş çuval dik durmaz, Damlaya damlaya göl olur), göçebe ve bozkır kültürü (Erken kalkan yol alır), İslami ahlak ve tasavvuf (Zahmetsiz rahmet olmaz, Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez) ve dini referanslar (Haramın binası olmaz).

Hollandaca frazemlerde ise baskın imgelem havuzları farklı bir tarihsel topoğrafyaya yerleşmektedir: ticaret ve işletme kültürü (Goedkoop is duurkoop, Wie betaalt, bepaalt), bireysel sorumluluk ve planlama (De tering naar de nering zetten) ve Protestan çalışma ahlakı (Rust roest, De morgenstond heeft goud in de mond).

Bu karşıtlık rastlantısal bir imgelem seçiminin ürünü değildir. Hofstede'nin (2010) kültürel boyutlar çerçevesinden bakıldığında Hollanda'nın yüksek bireycilik ve düşük belirsizlikten kaçınma skoru, atasözü düzeyinde de kendini göstermektedir: sonucu bireyin kendi çabasına bağlayan, hesaplanabilir ve planlı bir dünya görüşü egemendir. Türk atasözlerinde ise daha kolektif ve kadere açık bir anlam evreni kendini belli eder; ancak bu tablonun kaderci pasiflikle özdeşleştirilmemesi gerekmektedir. Türk-İslam geleneğindeki tevekkül anlayışı çalışmayı dışlamaz; yalnızca sonucu ilahi takdire bırakır.

4.5. Tema Bazında Karşılaştırmalı Bulgular

4.5.1. Aile Teması

Aile temalı frazemlerde ebeveyn-çocuk ilişkisine dair ifadelerin her iki dilde de belirgin anlamsal ortaklık gösterdiği dikkat çekmektedir. Armut dalının dibine düşer / De appel valt niet ver van de boom ve Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur / Zoals de ouden zongen, piepen de jongen gibi örneklerde nesil devamlılığı doğadan alınan imgelerle aktarılmaktadır. İmgelemin kaynağı farklı olsa da altta yatan toplumsal işlev ortaktır: her iki toplum da çocuğun ebeveyn davranışlarını içselleştirdiğine dair gözlemi kalıplaşmış bir biçimde dile dökmüştür.

Ev ve yuva frazemlerinde de kayda değer bir örtüşme söz konusudur. Evim evim güzel evim / Eigen haard is goud waard karşılaştırması bu örtüşmeyi açıkça örnekler; bununla birlikte iki kültürün evi tanımlamada farklı imgeler seçtiği görülür. Türkçede ev estetik ve duygusal bir yinelemeyle yüceltilirken Hollandacada ocak (haard) imgesi, kışın evi bir arada tutan fiziksel ve sosyal işlev ekseninde değerlendirilmektedir.

Aile temasındaki en belirgin kültürel ayrışma ise otorite ve hiyerarşi ifadelerinde gözlemlenmektedir. Evde son sözü söylemek ile De broek aan hebben karşılaştırması bu durumu açıkça ortaya koyar: Türkçede otorite sözün gücüyle tanımlanırken, Hollandacada geleneksel olarak erkek egemenliğini simgeleyen bir giysi imgesi tercih edilmektedir. Bu farklılık, iki toplumun otorite ilişkilerini dışa vurma biçimlerindeki özgün kültürel kodları yansıtmaktadır.

4.5.2. Geçim Teması

Geçim temalı frazemlerde her iki dilde de çalışmanın değeri, tasarrufun önemi ve kısa vadeli kazancı uzun vadeli çıkara feda etmeme ilkesi konularında belirgin anlam ortaklıkları taşıdığı görülmektedir. Demir tavında dövülür / Het ijzer smeden als het heet is, Altın yumurtlayan tavuğu kesme / Je moet de kip met de gouden eieren niet slachten ve Bütün yumurtaları bir sepete koyma / Je moet niet al je eieren in één mandje leggen örnekleri, ticari mantığın iki kültürde de benzer imgelerle somutlaştırıldığını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, harcama ve risk davranışı ifadelerinde iki dil arasındaki ayrışma en net biçimiyle kendini göstermektedir. Türkçede savurganlık har vurup harman savurmak ifadesiyle tarım kökenli bir imgeyle aktarılırken, aynı anlam Hollandacada ahır kirişindeki yemi ziyan etme imgesiyle karşılık bulur. Vakit nakittir / Tijd is geld ikilisi ise anlamsal bütünlüğü bakımından neredeyse istisnasız bir tam benzerlik örneği sunmakta ve iki toplumun da endüstrileşme sürecinde aynı iktisadi mantığı dile döktüğünü göstermektedir.

4.5.3. Yaşam Teması

Yaşam temalı frazemlerde tam benzerlik oranının tüm kategoriler arasında en yüksek düzeyde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, insan deneyiminin en derin ve evrensel boyutlarının; adalet, dostluk, ölüm korkusu ve zamanın iyileştirici gücü; dile yansımasında kültürel filtrelemenin zayıfladığına işaret etmektedir. Çıkmadık candan umut kesilmez / Zolang er leven is, is er hoop, Göze göz dişe diş / Oog om oog tand om tand ve Zaman her yarayı tedavi eder / De tijd heelt alle wonden gibi ifadeler yalnızca anlam değil imgelem bakımından da birebir örtüşmektedir.

Yaşam temasındaki kavramsal farklılıklar ise doğa imgelemi aracılığıyla en açık biçimde gözlemlenmektedir. Her gecenin bir gündüzü vardır ile Na regen komt zonneschijn karşılaştırması bu durumu örneklemektedir: Her iki frazem de kötü dönemlerden sonra iyiliğin geleceğini müjdeler; ancak Türkçe ifade kozmik döngüyü (gece-gündüz) kullanırken Hollandacada Kuzey Avrupa ikliminin en tanıdık iki unsuru (yağmur ve güneş) devreye girmektedir. Coğrafyanın imgelem üzerindeki belirleyici etkisi bu iki örnek üzerinden somut biçimde gözlemlenebilmektedir.

4.6. Tartışma

4.6.1. Evrensel Bilgelik mi, Kültürel Özgünlük mü?

Araştırmanın en merkezi sorusu şudur: İki dil arasındaki yüksek anlamsal örtüşme, gerçek bir kültürel yakınlığı mı yoksa paylaşılan insanlık biyolojisi ve ortak varoluş koşullarının ürünü olan bir benzerliği mi yansıtmaktadır? Bu soruya verilecek yanıt büyük olasılıkla her iki faktörün birleşimine dayanmaktadır.

Tam benzerlik gösteren frazemlerin; özellikle sevgi, adalet, ölüm ve zamanın geçiciliğine ilişkin olanların; iki dilde neredeyse birebir örtüşmesi, Lakoff ve Johnson'ın (1980) öngördüğü gibi insan zihninin evrensel kavramsal metaforlara başvurduğunun güçlü bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. İnsanın aşkta akıldışı kararlar verdiğini ya da yaptıklarının sonucuyla yüzleştiğini dile getiren frazemlerin iki dilde bu denli örtüşmesi, söz konusu deneyimlerin kültürel sınırları aşan insanlık ortaklığına işaret etmektedir.

Kavramsal benzerlik kategorisindeki frazemlerde ise imgelem seçimi açıkça kültüre özgüdür. Türkçede dini ve tasavvufi imgeler, Hollandacada ticaret ve pratik deneyim kökenli imgeler baskındır. Bu ayrışma, dili şekillendiren en temel toplumsal güçlerin (coğrafya, din, ekonomik pratik ve tarihsel deneyim) frazeoloji içinde kalıcı izler bırakmasının doğrudan bir göstergesidir.

4.6.2. Kültürel Paradokslara İlişkin Bir Not

Her kültür, birbirine zıt yönelimlere sahip atasözlerini bünyesinde barındırabilmektedir. Osland ve Bird'in (2000) kültürel paradoks kavramını kullandığı çerçeveden bakıldığında bu durum, bir tutarsızlık değil, kültürlerin durumsal esnekliğinin göstergesidir. Türkçede azla yetinmeyi öğütleyen "Azıcık aşım, kaygısız başım" ile risk almayı teşvik eden "Korkak bezirgân ne kâr eder ne zarar" yan yana var olabilmektedir. Bu çalışmada analiz edilen örnekler, her iki kültürün baskın değer yönelimlerini temsil eden frazemleri kapsamakta olup tüm söz varlığının homojen bir felsefeyi yansıttığı iddiası taşınmamaktadır.

4.6.3. Dil Öğretimi ve Kültürlerarası İletişim Açısından Değerlendirme

Araştırmanın bulguları, uygulamalı dilbilim ve dil öğretimi pratikleri açısından önemli içerimler barındırmaktadır. Sarsılmaz'ın (2015) vurguladığı üzere, deyim ve atasözlerinin yabancı dil öğretiminde kullanılması; öğrencilerin hedef dili yalnızca bir dilbilgisi sistemi olarak değil, kültürel bir anlam evreni olarak kavramasını desteklemektedir. Yılmaz ve Buzlukluoğlu'nun (2014) Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler üzerinde yürüttüğü çalışma, kültürel bağlamın öğrenme motivasyonu üzerindeki belirleyici etkisini belgelemektedir.

Bu araştırmanın bulguları söz konusu tartışmaya somut bir katkı sunmaktadır: Öğrencinin kendi dilinde bildiği bir kavramın hedef dilde de benzer bir frazeolojik kalıpla var olduğunu keşfetmesi, öğrenme deneyimini anlam yüklü ve hatırlanması kolay bir sürece dönüştürebilir. Ayrıca imgelem farklılıklarının sınıf ortamında tartışılması, CEFR/D-AOBM'nin (2021) tamamlayıcı cildinde güçlü biçimde vurgulanan toplumdilbilimsel yeterlik kazanımını destekleyecektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu makale, Türkçe ve Hollandaca'da aile, geçim ve yaşam temalarına ait yüz frazemin karşılaştırmalı analizini sunmuştur. Bulgular üç temel çıkarımı desteklemektedir.

Birincisi, iki dilin anlam düzeyindeki benzerlik oranı - yüzde yetmiş ikiyi bulan tam ve yakın benzerlik oranıyla - farklı dil ailelerinden gelen toplumların temel insani deneyimleri benzer biçimlerde dile getirdiğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, kavramsal metafor teorisinin (Lakoff & Johnson, 1980) öngördüğü insan bilişinin evrensel boyutlarıyla örtüşmektedir.

İkincisi, iki dil arasındaki en belirgin ayrışma anlam değil, imgelem düzeyinde gerçekleşmektedir. Türkçe frazemlerin tarım, din ve göçebelik; Hollandaca frazemlerin ise ticaret, denizcilik ve bireysel sorumluluk imgelemine yaslanması, her toplumun kendi tarihsel ve coğrafi mirasını dil içinde canlı tuttuğunu göstermektedir.

Üçüncüsü, Türkçe-Hollandaca karşılaştırmalı frazeoloji alanı akademik olarak büyük ölçüde işlenmemiş bir alan olmayı sürdürmektedir; bu çalışma söz konusu alana sistematik bir katkı sunmaktadır.

Frazeoloji araştırmalarının önemi, akademik bir merakın çok ötesine geçmektedir. Farklı kültürlerden gelen bireylerin birbirlerinin söyleminde ne zaman benzer ne zaman farklı bir dünya gördüklerini anlamak, kültürlerarası iletişimi derinleştirmenin ve karşılıklı empatiyi güçlendirmenin vazgeçilmez ön koşullarından biridir.

5.2. Öneriler

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda gelecekteki araştırmalar için üç yön önerilmektedir.

Etimolojik derinleşme. İleriki çalışmalarda Türkçe ve Hollandaca deyim ve atasözleri arasındaki karşılaştırma anlamsal düzeyle sınırlı kalmamalı, ifadelerin kökeni de incelenmelidir. Özellikle dini-ahlaki kaynaklarla (hadis, İncil) ya da klasik edebiyatla bağlantılı ortak ifadelerin ayrıca ele alınması alana önemli katkı sağlayacaktır.

Dil öğretimi ve kültürlerarası etkileşim. Deyimlerin dil öğretim materyallerinde yalnızca sözcük anlamıyla değil, arkasındaki kültürel imgeyle birlikte ve kültürel köprü işlevi görecek biçimde sunulması, öğrencinin hedef dili ezberlemek yerine hedef kültürün mantığını kavramasını sağlar; bu da toplumdilbilimsel yeterliğin gelişimi açısından önemlidir (CEFR/D-AOBM, 2021). Aynı zamanda ortak deyim ve atasözlerinin görünür kılınması, farklı kültürlere sahip toplumlar arasında karşılıklı anlayışı güçlendirme potansiyeli taşır.

Farklı dil çiftlerine uyarlama. Bu çalışmada izlenen yöntemin başka dil çiftlerine uygulanması, karşılaştırmalı frazeoloji alanındaki bulguların genellenebilirliğini test edecek ve alana daha geniş bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (Cilt 1-2).* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Burger, H. (2010). *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen* (4. baskı). Erich Schmidt Verlag.

CEFR/D-AOBM. (2021). *Diller için Avrupa ortak başvuru metni: Öğrenme, öğretme ve değerlendirme - Tamamlayıcı cilt.* Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk halk kültüründe atasözleri.* Akçağ Yayınları.

Dobrovol'skij, D., & Piirainen, E. (2005). *Figurative language: Cross-cultural and cross-linguistic perspectives.* Elsevier.

Eyüboğlu, E. K. (1973). *On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler.* Doğan Kardeş Matbaacılık.

Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache.* Niemeyer Verlag.

Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind* (3. baskı). McGraw-Hill.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by.* University of Chicago Press.

Mel'čuk, I. (2020). *Clichés and idioms.* De Gruyter.

Mieder, W. (2004). *Proverbs: A handbook.* Greenwood Press.

Osland, J. S., & Bird, A. (2000). Beyond sophisticated stereotyping: Cultural sensemaking in context. *Academy of Management Executive, 14*(1), 65-77.

Sarsılmaz, M. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde atasözleri ve deyimlerin yeri. *Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Dergisi, 1*(1), 45-58.

Stoett, F. A. (1923). *Nederlandsche spreekwoorden, uitdrukkingen en gezegden.* W. J. Thieme & Cie.

Taylor, A. (1931). *The proverb.* Harvard University Press.

Temmerman, T. (2016). On the syntactic regularity of idioms: New evidence from Dutch dialects. *CRISSP 10 Konferansı, Brüksel.* https://www.crissp.be/wp-content/uploads/2017/01/c10-tanja.pdf (Erişim tarihi: 17 Haziran 2026)

Türk Dil Kurumu. (2024). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü.* https://sozluk.gov.tr (Erişim tarihi: 17 Haziran 2026)

Van Dale Lexicografie. (2020). *Groot woordenboek van de Nederlandse taal.* Van Dale Uitgevers.

Van Dale Lexicografie. (2022). *Van Dale spreekwoordenboek* (T. den Boon, Ed.). Van Dale Uitgevers.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, F., ve Buzlukluoğlu, A. (2014). ÇOMÜ TÖMER'de Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin motivasyon kaynakları ve sorunları. *Turkish Studies, 9*(6), 1181-1196.

Yurtbaşı, M. (t.y.). *Sınıflandırılmış Türk atasözleri.* Özdemir Yayıncılık.